

РЭЦЭПЦЫЯ ТВОРАЎ ІНДЗЕЙСКАГА АДРАДЖЭННЯ Ў ЛІТАРАТУРАЗНАЎЧЫХ ДАСЛЕДАВАННЯХ

(Навуковы кіраўнік – канд. філал. навук, дац. Г. М. Бутырчык)

У амерыканскім літаратуразнаўстве замацаваны падыход, паводле якога літаратурная спадчына карэнных народаў уключае ўсе вядомыя тэксты, створаныя іх прадстаўнікамі, у тым ліку творы традыцыйнай культуры – помнікі старажытнага іерагліфічнага і піктаграфічнага пісьменства. Яе аснову складае вялікі корпус фальклорных эпічных твораў, якія цягам стагоддзяў трансляваліся і склалі базіс культурнай і гістарычнай памяці сучасных карэнных амерыканцаў. Пазнейшы этап яе развіцця прадстаўляе аўтарская літаратура карэнных амерыканцаў, якая ўзнікае ў першай палове XIX ст. у выглядзе асобных тэкстаў, створаных нешматлікімі карэннымі аўтарамі. На сучасным этапе, вядомым у літаратуразнаўчай навуцы як Індзейскае адраджэнне (англ. *Native American Renaissance*), традыцыя індзейскай літаратуры працягваецца ў творчасці некалькіх пакаленняў прафесійных пісьменнікаў карэннага паходжання. Індзейская літаратура з плюралістычнасцю яе праяўленняў цалкам адпавядае шматграннасці індзейскіх культур і разнастайнасці вусных і пісьмовых жанраў індзейскага мастацтва.

Новая англамоўная літаратура паўночнаамерыканскіх індзейцаў выдзяляецца не раней за канец 60-х – пачатак 70-х гг. XX ст. Адносна позні выхад карэнных нацый на агульнаамерыканскі культурны абшар абумоўлены не толькі ідэалагічнымі тэндэнцыямі эпохі, але і наступствамі супрэрэчлівых працэсаў інтэграцыі аўтахтоннага насельніцтва цягам першай паловы XX ст. З аднаго боку, у згаданы перыяд расце ўзровень нацыянальнай самасвядомасці і грамадскай актыўнасці індзейцаў з розных куткоў краіны: у рэзервацыях засноўваюцца першыя племянныя каледжы, у буйных гарадах узнікаюць індзейскія культурныя цэнтры, Р. Оўкс, Р. Мінс, Д. Бэнкс і іншыя актывісты паніндэанісцкіх¹ аб'яднанняў ладзяць рэзанансныя грамадзянскія акцыі, такія як Захоп в. Алькатраз (1968 – 1971), Шлях парушаных дамоваў (англ. *The Trail of Broken Treaties*, 1972) і інш. Варта адзначыць, што адным з важных вынікаў патэрналісцкай палітыкі прымусовага насаджэння «белага» ладу жыцця стала выхаванне некалькіх пакаленняў адукаваных індзейцаў, якія, аднак, пазбеглі асіміляцыі пануючай еўраамерыканскай культурай і пашырылі задачы асэнсавання і паглыблення калектыўнай і асабістай нацыянальнай ідэнтычнасці за традыцыйна прызначаныя межы рэзервацый. З другога боку, амерыканская грамадская думка пад уплывам ідэй раўнапраўя ўпершыню паказала здольнасць ацаніць вастрыню праблематыкі і

¹ Паніндэанізм – грамадска-палітычны рух, мэтай якога ёсць аб'яднанне прадстаўнікоў розных карэннаамерыканскіх народаў у новую этнічную групу – амерыканскіх індзейцаў. Найбольш актыўная фаза развіцця паніндэанісцкага руху прыпадае на 60-е гг. XX ст. [2, с. 60].

своеасаблівасць паэтыкі твораў пісьменнікаў, якіх К. Лінкальн пазней назаве пачынальнікамі Індзейскага адраджэння.

Адзнакай афармлення новай прафесійнай літаратуры карэнных амерыканцаў стала ўзнагароджанне ў 1969 г. Навара Скота Мамадэя, пісьменніка з племені Каёва, Пулітцараўскай прэміяй за раман «Дом, створаны з растання» (англ. «House Made of Dawn», 1968), які стаў першым творам амерыканскай раманістыкі, спалучыўшым элементы традыцыйнага індзейскага вуснага аповеду з тэхнікамі літаратурнага мадэрнізму і постмадэрнізму – разам з элементамі традыцыйнай паэтыкі аўтар уводзіць полінарратыў, плынь свядомасці, рэтраспекцыі і інш. Акрамя таго, раман Н. С. Мамадэя выявіў сацыяльную і філасофскую праблематыку, якой вызначалася індзейскае жыццё ў перыяд пасля II Сусветнай Вайны. Герой Н. С. Мамадэя Абель сімвалізуе трагедыю пакалення індзейскіх ветэранаў, якія пасля вайны, з аднаго боку, не змаглі інтэгравацца ў грамадства па-за межамі племянной супольнасці, і, з другога боку, страцілі сувязь з уласным племянным мінулым і былі адарваныя ад традыцыйнага ладу жыцця. Тэма страчанай ідэнтычнасці сучаснага карэннага амерыканца, яго экзістэнцыяльнай разгубленасці і разладу з уласнай прыродай раскрываецца ў раманах «Зіма ў крыві» (англ. «Winter in the Blood», 1974) і «Смерць Джыма Луні» (англ. «The Death of Jim Loney», 1979) Джэймса Уэлча (племя Блэкфут) – іншага пачынальніка Індзейскага адраджэння.

Перыяд канца 70-х – пачатку 80-х гг. адзначаны павышэннем акадэмічнай цікавасці да культур карэнных нацый. Арганізацыя масштарных адукацыйных праграм у галіне індэаністыкі (англ. Native American Studies) у вядучых навучальных установах, сярод якіх Каліфарнійскі ўніверсітэт у Лос-Анджэлесе, Дартмуцкі каледж і Універсітэт Істэрн Вашынгтон, дазволілі далучыць мноства маладых навукоўцаў да вывучэння індзейскай літаратуры. Навуковыя перыядычныя выданні, такія як часопіс SAIL (Studies in American Indian Literature, 1977) і міждысцыплінарны альманах *Wicazo Ša Review* (1985) значна пашырылі магчымасці публікацыі даследаванняў па тэме. Акрамя таго, буйныя амерыканскія выдавецтвы, сярод якіх *Harper and Row* (сёння *HarperCollins*), паспрыялі росту запатрабаванасці індзейскага мастацкага слова, распаचाўшы праграмы падтрымкі маладых індзейскіх пісьменнікаў. Згаданы перыяд узбагаціў літаратуру карэнных амерыканцаў новымі імёнамі, такімі як Л. Эрдрыч, М. Дорыс, Дж. Харджа, Л. Хоган, В. Роўз і іншых аўтараў, з якіх многія сталі прадстаўнікамі пазнейшага этапу Індзейскага адраджэння.

У 80-я гг фаза развіцця, пачаткам якой для індзейскай культуры стаў 1969 год, атрымала навуковае асэнсаванне ў працах амерыканскага крытыка Кэнэта Лінкальна. Яго манаграфія «Індзейскае адраджэнне» (англ. «Native American Renaissance», 1983) застаецца па сённяшні дзень найбольш уплывовай літаратуразнаўчай крыніцай, прысвечанай творчым здабыткам аўтараў пакалення 1930 – 1940-х гг. – першага пакалення карэнных амерыканцаў, якія змаглі атрымліваць грунтоўную адукацыю на англійскай мове на племянных тэрыторыях. Назва працы К. Лінкальна неўзабаве

ўвайшла ў літаратуразнаўчы ўжытак, дзе шырока выкарыстоўваецца для абазначэння этапу росквіту індзейскага мастацкага слова, распачатага Н. С. Мамадэям.

На думку К. Лінкальна, пісьменнікаў новага пакалення можна параўнаць з мадэрністамі пачатку XX ст. – абедзве групы ставяць задачы пошуку натуральных мастацкіх формаў: «The Native American Renaissance <...>, less than two decades of published Indian literature, is a written renewal of oral traditions translated into Western literary forms» [3, с. 8] (Індзейскае адраджэнне – менш за два дзесяцігоддзі, ў якія публікуюцца творы індзейскай літаратуры, – гэта пісьмовае аднаўленне традыцый вуснамоўнага мастацтва ў формах, уласцівых заходняй літаратуры. – *Тут і далей пер. на бел. мову наш. – Д.Г.*). Падобна да «лясных» плямёнаў мінуўшчыны ў часы першых кантактаў з еўрапейскімі пасяленцамі, пісьменнікі Індзейскага адраджэння апынуліся на метафарычным узлеску, які ёсць мяжой дзвюх культур. Найважнейшай характарыстыкай, іманентна ўласцівай індзейскаму мастацкаму слову, К. Лінкальн лічыць «*племеннасць*»: «Grounded Indian literature is tribal» [3, с. 7] (Індзейскаа літаратура, заснаваная на зямлі, з'яўляецца племянной).

Племянны светапогляд індзейскага аўтара выяўляецца супярэчлівай характарыстыкай. З аднаго боку, творчасць кожнага канкрэтнага пісьменніка раскрывае нацыянальную спецыфіку яго народу. На сучасным этапе літаратура карэнных амерыканцаў у цэлым імкнецца да распаду на мноства гібрыдных нацыянальных літаратур, кожная з якіх нясе шэраг адпаведных культурных і эстэтычных дамінант. Менавіта таму некаторыя даследчыкі, сярод якіх С. Ландквіст, лічаць мэтазгодным ужываць панятак «індзейская літаратура» ў множным ліку. З другога боку, прадстаўнікі ўсіх, нават найбольш аддаленых плямёнаў з'яўляюцца носьбітамі агульнай ідэнтычнасці карэннага амерыканца, сфарміраванай у адказ на ціск з боку дамінуючай «белай» культуры. Невыпадкава праблемы страты гістарычнай памяці, паслаблення альбо захавання сувязі позніх пакаленняў з традыцыяй, продкамі і прыродным асяроддзем сталі цэнтральнымі для Індзейскага адраджэння. Так, *трайбалізм* карэнных аўтараў выяўляе не толькі нацыянальныя асаблівасці асобнага племені, але і ўніверсальныя якасці, уласцівыя кожнай супольнасці: сямейныя каштоўнасці, родавая памяць і схільнасць да ўзнаўлення традыцыйнага ладу жыцця.

Паводле К. Лінкальна, адраджэнне абірае некалькі форм праяўлення, а менавіта: зварот пісьменнікаў да культурнай спадчыны карэнных народаў і яе ўзнаўленне ва ўласных мастацкіх выказваннях; пераасэнсаванне творчасці ранніх карэнных аўтараў; цікавасць да пытанняў антрапалогіі і праблем захавання вуснамоўных міфаў, рытуалаў, песень і прамой у пісьмовай форме [4, с. 33]. Такім чынам, вывучэнне Індзейскага адраджэння як культурнага феномена патрабуе ад даследчыка распрацоўкі новых кросдысцыплінарных падыходаў, якія задзейнічаюць не толькі літаратуразнаўчы інструментарый, але і метады гістарычнай навукі, фалькларыстыкі, рэлігіязнаўства, сацыялогіі і філасофіі.

Па вызначэнні К. Лінкальна, індзейская літаратура ў цэлым з'яўляецца літаратурай і культурай у перакладзе. Пры гэтым задача «перакладу», якая нязменна стаіць перад індзейскім аўтарам, прадугледжвае не толькі стварэнне эквівалентнага тэксту, але і падпарадкаванне кодаў пісьмовай мовы новым задачам, найважнейшая з якіх – перадача вуснасці на пісьме. Адпаведна, рэканструкцыі падлягаюць сродкі стылізацыі і мастацкія прыёмы, да якіх заходзяць літаратурная традыцыя звяртае прафесійнага індзейскага аўтара.

Кіруючыся прынцыпамі, згаданымі вышэй, К. Лінкальн разглядае ў знакамітай праграмай працы праблемы пісьмовасці ў дачыненні да індзейскай гісторыі і вуснамоўнай літаратуры. Шматэтапнасць і ўскладненасць рэпрэзентацыі індзейскай вуснамоўнай свядомасці на англійскай пісьмовай мове ілюструецца на прыкладзе ранніх англамоўных індзейскіх тэкстаў, у тым ліку пераказаных індзейскіх аўтабіяграфій. Акрамя таго, даследчык аналізуе творчасць выбітных прадстаўнікоў Індзейскага адраджэння, у тым ліку прозу Н. С. Мамадэя, пераклады Г. Нормана, паэзію і прозу Дж. Уэлча, паэзію С. Орціза і прозу Л. М. Сілка.

Праблема неаднароднасці моўнага мыслення стала вызначальнай для індзейскага мастацкага слова, традыцыйна вуснага, вымушана прыстасаванага да ўмоў існавання ў пісьмовай форме. На думку расійскага амерыканіста А. Вашчанкі, білінгвізм ёсць універсальнай прыкметай малых нацыянальных літаратур. Так, моўная свядомасць пісьменніка індзейскага паходжання, для якога асноўнай, а часцей адзінай мовай зносінаў застаецца англійская, захоўвае прыкметы білінгвізму ў форме псіхалагічных, лінгвістычных і міфалагічных вобразаў, мадэляў і канцэпцый, якія дэманструе мастацкая мова іх твораў [1, с. 8].

Такім чынам, асэнсаванне феномену Індзейскага адраджэння ў літаратуразнаўчай навуцы звязана з агульным ростам грамадскай і акадэмічнай цікавасці да культур карэнных нацый у 70-х – пачатку 80-х гг. Найбольш вядомай працай, прысвечанай творчасці першага пакалення аўтараў новай індзейскай літаратуры, стала манаграфія К. Лінкальна «Індзейскае адраджэнне» (1983). Асноўнай характарыстыкай новай індзейскай літаратуры, паводле К. Лінкальна, выступае пляменнасць – імкненне карэнных аўтараў да выяўлення індзейскага племяннага светапогляду. Пляменнасць, або трайбалізм, абумоўлівае, апроч іншага, своеасаблівасць мастацкай мовы іх твораў: пісьменнікі Індзейскага адраджэння распрацоўваюць новыя творчыя падыходы, спрабуючы перадаць на пісьме традыцыйную вуснасць абарыгенных культур.

Літаратура

1. Ващенко, А. Современный индейский писатель США / А. В. Ващенко // Исторические судьбы американских индейцев. Проблемы индеанистики [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://www.indiansworld.org/sovremennyuy-indeyskiy-pisatel-ssha.html>. Дата доступу: 10.06.2018.

2. Johansen, B. Encyclopedia of the American Indian Movement / Bruce E. Johansen // Movements of the American Mosaic. – Santa Barbara, California : ABC CLIO, LLC, 2013. – 362 c.
3. Lincoln, Kenneth Native American renaissance / Kenneth Lincoln. – Berkley : University of California Press, 1983. – 320 c.
4. Lundquist, S. Native American Literatures: An Introduction / Suzanne Lundquist. – New York : Continuum, 2004. – 326 c.